

K: Rothenbauer Zoltán

köt.: Illyés Gyula

J. Illyés Gyula melléklete

CW

A MAGYARSÁG FELFEDEZŐJE*

„Fél embersége, fél szíve, fél indulata, fél oeuvre-je politikai fűtött-ségű. Ahogy Móriczra nem, úgy rá sem szabták a néptribunságot, de ha reggel a harmatról írt, délben már esetleg utolérhetetlen prózában fogalmazta meg nézetét az ország, a nép bajáról, hogy mi hol szorítja, s arról a tengernyi szívről, amely oxigénhiányban levegő után kapkod.”

Egy íráshoz is értő nagy festő, Bernáth Aurél írta le az idézett sorokat Illyés Gyuláról. Írta, mert talán nincs az az ecset, amellyel ennél lényegretörőbb és igazabb képet festhetett volna. Illyésről, aki ugyanolyan erővel énekelte meg reggel a „harmatot”, délben meg a „nép baját”. Illyésről, akinek hangja éppúgy kihallatszott a történelmi idők zajából, mint a nyirkos hétköznapiak susmogásából. Akit a sors által reámerített felelős gondolkodás valahogy mindenáron, talán akarata ellenére is vezérré tett. Aki ha meg-rántott egy képzeletbeli – ma azt mondanánk: virtuális – harangkötelet, az rögvest a nemzetfogyás, az anyanyelvko-pás, a hagyományvesztés rémületének kongásával visszhangzott a közélet szereplői, az irodalmárok és művészek között. Aki ha megszólalt, sosem a szórólapok, a kiáltvá-nyok, a brosúrák harsány vagy épp ólomnyomatos nyel-vén szólt, de a legtisztább és leghiggadtabb magyarsággal. „Ha van a szavaknak edzőpályájuk, akkor a magyar szavaké jelen-leg az ő szűkre húzott szeme sarkában van – írta róla Kányádi

* Elhangzott az Illyés-centenárium év megnyitóján, március 21-én a Pe-tőfi Irodalmi Múzeumban.

Sándor. – *Ott tanulnak fegyelmet, pontos erő- és önismeretet. Zrínyi, Kazinczy, Petőfi, Babits s a pusztai rokonság – pásztorok és prédikátorok – igazítanak még rajtuk, mielőtt útra indulnának. S induláskor a pillák rezdülése feltölti mindenüket az önmagukon is mosolyogni tudás enyhe áramával. Láttukra a könyvtárak magukba lustult kövér baglyai, a szótárak is jóleső borzongással és tisztelettel szorulnak összebb a polcokon.*"

Illyés-esztendőt írunk, hát emlékezünk. Századnyi ideje, hogy megszületett ő, akit két mesebeli nevű pusztá: Nebánd és Rácegres nevelt fel. S aki e *puszták népének* világából elindulva érkezett a hazai irodalom fejedelmének szerepébe. A centenárium alkalmából a legkevesebb, mit tehetünk, hogy kiállításokkal, drámáinak színpadra állításával, a tőle való és róla szóló irodalom újrakiadásával, hagyatékának méltó gondozásával, Petőfi-képének megidézésével emlékezünk rá.

Ő az, aki egyaránt otthon érezte magát Ozorán és Párizsban, aki gyermekként a szülőföldről hozott kincssel, a tájszólással küszködött, s akinek később francia kiejtését megtapsolta a közép-európai író műveltségén meghökkenként külhoni közönség. Ő *A nehéz föld* és a *Puszták népe* szerzője, a népi írók zászlóvivője. De ő az elegáns világfi is, akit nyelvtudása alapján a franciák honfitársuknak hittek, s aki Párizsban Somlyó Györgyöt tanította osztrigát enni... Ő a *Válasz Herdernek és Adynak*, a *Szellem és erőszak*, a *Kisebbség és nemzet*, s más, a magyarság sorskérdéseivel foglalkozó könyvek szerzője. Ő, aki egyetlen mondatba sűrítve mondott el minden elmondhatót a *zsarnokságról*. De ő az is, aki csodálatos gyöngédséggel írt a szerelem, a házaseslet intimitásairól, a „ki nem fogyó mosolyú” hitvesről. Az író- és nemzedéktárs Márai Sándor írja róla: „*Eötvös, Kölcsey, Széchenyi után végre megint egy magyar író, aki látja a magyarokat, s nemcsak a honfi bújával vagy lángolásával látja, hanem – minden érzésen és lelki kötésen túl – a fel-fedező tárgyilagosságával. (...) Ez a sürgető vizsgálat, ez a fe-*

gyelmezettségében is kínos-kéztető hang, a számonkérésnek és a megismerésnek hangja...

A nemzetet „az egy nyelvet beszélők közössége” alkotja – vallotta Illyés. Ezért szellemi erőik is ott bírnak összpontosulni, és „vezérek” is ott támadnak, ahol a nyelvet felsőfokú igénnyel művelik. S nem vitás: egy képzeletbeli magyarság-iskolában az Illyés-verseknek, prózáknak és drámáknak a „tankönyvek” közt van a helyük. Vizsgálata, avagy önmagunk és a minket körülvevő világ megméretésére azonban időről időre így is szólítanak – elemi erővel. Életművét és egész lényét a nemzeti érzés *hajszálgyökerei* járják át. Gyökérzet, amely nélkül nem hajt lombot a magyar irodalom fája.

ROCKENBAUER ZOLTÁN